

kritici naglašava kontrast između JMBG protesta i recentnih studentskih okupljanja u Banjaluci: za razliku od sarajevskih prosvjednika, banjalučki studenti od početka su paradirali pod nacionalnim obilježjima, ne propuštajući nijednog trenutka objaviti vlastitu privrženost Republici Srpskoj i političkim koncepcijama ugrađenim u njezine temelje. Ne minimalizirajući opasnost od spontanog pada u šovinizam, koja na takvim događanjima uvijek vrebala, ipak treba reći kako je državotvorni moment u sarajevskim prosvjedima ostao sporadičan; na njemu su aktivno i aktivistički insistirale tek marginalne grupacije poput republikanske Antidayton grupe. Pritom, za sluge za najfrapantnije prevođenje prosvjedničke borbe u patriotski ključ ne pripadaju studentima, poljoprivrednicima, pa ni vojnim veteranima – nego piscu Dževedu Karahasanu, "intelektualc[u] iznimno cijenjen[om] u Europi" kako ga predstavlja portal Radio Sarajevo. Karahasan hipotetizira o Bosni kao "tvorevini

kulture", gdje je na djelu "specifični bosanski amalgam" [kultura, tradicija... op. DK] čija će produhovljenost pobijediti primitivizam i bahatost političarskih struktura.⁹ Prevođenjem pitanja političke borbe u žargon "bosanske posebnosti", Karahasan demonstrira žalosno stanje medijski eksponirane bosanskohercegovačke građanske inteligencije, koja sebe percipira kao demokratsku, "antinacionalističku" avangardu društva – a po sposobnosti kritičke artikulacije zaostaje za masom na ulicama. Umjesto da ovaj osvrt zaključimo aposteriornim bilansom pluseva i minusa JMBG protesta – ili, još gore, da ga zapečatimo melankoličnim zaključkom o "dobroj inicijativi koja je propala u praksi" – pokušajmo promatrati stvari na ponešto drukčiji način. Naime, neporeciva zasluga protesta, bez obzira na to smatramo li ih u ovom trenutku već minulim, zaokruženim događajem, jest u tome što su pokazali kako jedan individualni slučaj – naoko isključivo humanitarne naravi – može po-

služiti kao polazište za masovnu mobilizaciju s daleko širim političkim implikacijama i borbenim ambicijama. Čak i u zemlji čije je ime u posljednjih dvadesetak godina sinonimno s općim debaklom države, državnosti, ekonomije i institucionalne politike – borba masovnim sredstvima ostaje itekako zamisliva. ●

* Dinko Kreho je publicist i književni kritičar. Trenutno živi na relaciji Zagreb – Sarajevo

1 Kratko izvješće na: "Protesti za JMBG završeni, odblokiran saobraćaj u oba pravca", *Oslobođenje*, <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/ispred-parlamenta-bih-za-danas-najavljeni-protesti-izadjite-i-dajte-im-otkaz> (3. jula 2013.)
2 Spisateljica i blogerica Asja Bakić podsjeća na gotovo posve zaboravljenu činjenicu kako je uvođenje institucije JMBG-a u SFRJ svojedobno izazvalo oštre polemike oko njegova značenja, uloge i mogućih zloupotreba. Vidi: "JMBG – šira slika", *U carstvu melanholije*, <http://asjaba.com/2013/06/10/jmbg-sira-slika/> (10. jula 2013.)

3 "Umrla beba iz BiH bez matičnog broja", *Al Jazeera Balkans*, <http://balkans.aljazeera.net/video/umrla-beba-iz-bih-bez-maticnog-broja> (16. marta 2013.)

4 "Usvojen zakon o JMBG", *Seebiz*, <http://www.seebiz.net/poslovanje/politika/usvojen-zakon-o-jmbg/> (18.07.2013)

5 "Rekordna nezaposlenost u BiH", *SEEBiz*, <http://www.seebiz.eu/rekordna-nezaposlenost-u-bih/ar-68282/> (13. jula 2013.)

6 "Dušanka Majkić: Nemam namjeru odreći se svoje zastupničke plate", *SEEBiz*, <http://www.seebiz.net/poslovanje/politika/dusanka-majkic-nemam-namjeru-odreci-se-svoje-zastupnicke-plate/> (8. jula 2013.)

7 "Neradnicima ne želimo dati niti jednu marku" (Az.D.-H.Š.-M.Sm.), *Dnevni avaz*, <http://www.avaz.ba/vijesti/teme/neradnicima-ne-zelimo-dati-niti-jednu-marku> (30. juna 2013.)

8 Vuk Bačanović, "Gdje je zapelo s bebolucijom – otkaz u političkom obdaništu", *Buka*, <http://www.gyka.com/novost/40653/gdje-je-zapelo-sa-bebolucijom-otkaz-u-politickom-obdanistu> (3. jula 2013.)

9 "Karahasan: političare iz BiH treba u Guantanamo", *Radio Sarajevo*, <http://www.radiosarajevo.ba/novost/117412>

GRANICE "KEJNZIJANIZMA U JEDNOJ ZEMLJI"

Mitterrandova noćna mora

U raspravama o krizi eurozone često se spominje opcija napuštanja eura u korist replike Europskog monetarnog sustava, režima koji je monetarnoj uniji prethodio. No iskustvo Francuske 1980-ih pokazuje iluzornost takve alternative

Ingo Stütze

Iste nedjelje u ožujku 1983. kada Helmut Kohl pobjeđuje u svom prvom izboru za kancelara Njemačke, nositelj nadâ francuske ljevice, François Mitterrand, dopijeva do poražavajućeg kraja svoje reformske putanje. Na komunalnim izborima njegovi su se socijalisti morali pomiriti s teškim porazom, koji je rezultat rastuće nezaposlenosti i inflacije. Mitterrand zatim obustavlja kejnzijski eksperiment koji je pokrenuo nakon dobivenih predsjedničkih izbora 1981. godine i skreće u oštru politiku štednje. S izborom Helmuta Kohla, vjerovalo se u Francuskoj, neoliberalizam je konačno stigao i u Njemačku. A s obzirom na dominaciju njemačke marke u Europi, vođenje politike protiv Njemačke činilo se nemogućim.

Lafontaine: natrag u Europski monetarni sustav

Mitterrandov neuspjeh zanimljiv je slučaj na primjeru kojega se dá raspravljati o smislu i besmislu strategije napuštanja eura, što trenutno ne zahtijevaju samo desne stranke poput novoosnovanog AfD-a (Alternative für Deutschland – Alternativa za Njemačku), nego i neki glasovi na lijevoj. No takvi pogledi u povijest trenutno nisu naročito *en vogue*. Potrebno je "odustati od zajedničke valute i vratiti se sustavu koji bi, poput prethodnika Europske monetarne unije – Europskog monetarnog sustava (EMS), dozvoljavao aprecijacije i deprecijacije valuta", izjavio je u travnju nekadašnji čelnik Die Linke, Oskar Lafontaine. No Francuska je za vrijeme Mitterranda bila u EMS-u, a upravo nedovoljne političke mogućnosti koje je taj režim pružao glavni su razlog

zbog kojega je francuski predsjednik zagovarao stvaranje zajedničke europske valute. Vjerovao je da su bez nje i zajedničke monetarne politike europske države "na milosti volje Nijemaca". EMS je od 1979. godine do osnivanja eura jamčio relativno stabilne valutne tečajevе u Europi. No istovremeno je državama dozvoljavao deprecijaciju nacionalnih valuta, što je izvozne proizvode činilo jeftinijima, a time povećavalo i vjerojatnost potražnje za njima. Upravo tu "fleksibilnost" mnogi euroskoptici danas vide kao značajnu prednost. Deprecijacija bi, po njima, doprinijela kompenzaciji za nedovoljnu konkurentnost. U režimu EMS-a deprecijacije su, međutim, bile moguće samo uz političku suglasnost drugih zemalja, pri čemu je Njemačka zbog svoje ekonomske snage bila u dominantnoj poziciji. Zbog toga je, prema riječima tadašnjeg predsjednika Bundesbanka, Karla Otta Pöhlja, već i EMS "u velikoj mjeri" značio "napuštanje autonomije u monetarnoj politici" svojih država članica. Mitterrandov "kejnzijsizam u jednoj zemlji" započeo je 1981. s nacionalizacijom dvanaest grupacija poduzeća i 39 banaka i finansijskih institucija. Država je time postala vlasnikom 13 od 20 najvažnijih francuskih poduzeća. Istovremeno, minimalna je plaća dignuta za deset posto, a minimalna mirovina za 20 posto. Pored toga, država je u javnom sektoru stvorila 150.000 novih radnih mjesta. No troškovi koje je to iziskivalo ubrzo su postali problemom. Javna izdvajanja su između 1981. i 1982. godine porasla za gotovo 12 posto, dok je proračunski deficit samo u 1982. godini porastao za tri posto.

Mitterrandovoj vladi postalo je jasno da njezin kejnzijski eksperiment mora pratiti i stabilizacija valutnih odnosa. Francuska u pogledu ekonomske ovisnosti o inozemstvu nije bila toliko naivna kao što se često pretpostav-

lja, ali je nakon napuštanja Bretton Woodsa ranih 1970-ih ostala međunarodno vrlo izolirana. Francuska je tada pledirala za ponovnu uspostavu sličnog sustava čvrstih valutnih tečajeva, ali se pritom našla suočena s moćnim protivnikom u liku predsjednika Bundesbanka Karla Otta Pöhlja. Zbog nepostojanja mehanizma koordinacije tečaja francuske su se devizne rezerve između 1981. i 1983. prepolovile i svele na svega 30 milijardi francuskih franaka. Francuska je bila prisiljena braniti tečaj svoje valute bez vanjske pomoći i trošiti svoje devizne rezerve na kupnju franaka. Kada su se devizne rezerve primakle kraju, preostala je samo deprecijacija. U odnosu na njemačku marku, vrijednost franka tako se u dvije godine smanjila za 27 posto, čime je i manevarski prostor za politiku postajao sve užji. Uvozni su proizvodi postajali sve skuplji, što je rasplamsalo inflaciju. Pored toga, pad konkurentnosti za posljedicu je imao rast uvoza za 40 posto. Francuski deficit trgovinske bilance tako je dosegao historijski jedinstvene negativne razmjere. To je dijelom bio rezultat i ciljane deprecijacije njemačke marke, što je trebalo poticati njemački izvoz.

Njemački uvjeti

Iako je Francuska 1983. bila pod velikim pritiskom, nipošto nije bilo samorazumljivo da će se pokoriti novim pravilima igre. Mitterrand je dao provjeriti alternativne opcije. Njegov vanjskopolitički savjetnik Jacques Attali predložio je oštre poteze protiv Njemačke: ako nakon parlamentarnih izbora ne dođe do aprecijacije marke, Francuska bi trebala napustiti EMS i tečaj franka prepustiti slobodnoj fluktuaciji. No Mitterrand se pribojavao da bi izlazak iz EMS-a položaj Francuske mogao dodatno pogoršati. Francuska je *de facto* imala dvije opcije: ili daljnju deprecijaciju franka

ili smanjenje kamata Bundesbanka, odnosno – aprecijaciju marke. No s dobrovoljnim napuštanjem Njemačke Mitterrand nije mogao računati. Ministar financija Jacques Delors stoga je Njemačkoj predbacio političku aroganciju – optužba koju Bonn nije rado primao. Francuska se time nadala iznuditi određenu spremnost za kooperaciju, što je na koncu i uspjelo. Ne samo da je tečaj francuskog franka snižen za 2,5 posto, nego je i tečaj njemačke marke povećan za 5,5 posto. Njemačka je, međutim, aprecijaciju svoje valute uvjetovala prelaskom na politiku štednje u Francuskoj. Prema dnevniku *Libération*, to je podrazumijevalo i proračunske rezove u iznosu od 20 milijardi franaka.

Tako je 1983. postalo jasno ne samo da nije moguće voditi politiku protiv kapitalističkog svjetskog tržišta, nego da je nije moguće voditi ni protiv Njemačke kao najjače ekonomske sile Europe. S napuštanjem eura ne bi bilo puno dobiveno, ako se istovremeno ne bi dovelo u pitanje i samu temeljnu orijentaciju ekonomske politike Europe – politiku povećanja konkurentnosti i profitabilnosti. Rasprava usredotočena na pitanje trebali li euro ukinuti ili ne pritom neće biti od velike koristi. ●

S njemačkog preveo: Stipe Ćurković

* Ingo Stütze je član uredništva časopisa *ak – analyse & kritik* i autor knjige *Austerität als politisches Projekt: Von der monetären Integration Europas zur Eurokrise* [Štednja kao politički projekt: od monetarne integracije Europe do eurokrize], objavljene u svibnju 2013. kod izdavača Westfälisches Dampfboot iz Münstera.

Tekst je izvorno objavljen u *taz-u – die tageszeitung*, 28. lipnja 2013. Zahvaljujem redakciji *taz-a* na dozvoli za objavljivanje prijevoda.